

Endringer og stabilitet i norsk ungdoms friluftslivsutøvelse 1970 – 2004

Innlegg på konferansen Forskning i friluft på Røros 1-2 desember 2005

Alf Odden, Institutt for Idretts og friluftslivsfag, Høgskolen i Telemark

Innledning

Dette innlegget skal handle norsk ungdoms deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter i tidsrommet 1970 - 2004. Hvilke aktiviteter har blitt mer populære, hvilke aktiviteter driver ungdommen mindre med og hva holder seg noenlunde stabilt.

Opp gjennom årene har det blitt samlet inn en enorm mengde data om Nordmenns friluftslivsdeltakelse (Teigland 2000), og jeg skal etter beste evne prøve å trekke ut det viktigste og presentere det for dere.

En god del av dere har hørt meg prate om dette tidligere, og begynner trolig å bli litt lei av å se på de samme figurene med kurver som bare peker nedover. Derfor kan jeg denne gang friste med nye og spennende avsløringer. Statistisk sentralbyrå har akkurat frigitt resultatene fra den siste landsrepresentative friluftslivsundersøkelsen fra 2004¹ så nå skal dere få vite om de siste års trender fortsetter eller om det er noe nytt på gang.

Ellers er det lite nytt i at jeg som en representant for den voksne generasjonen, står og beklager meg over at dagens ungdom ikke gjør som vi gjorde da vi var unge. Eksempler på dette finner vi helt tilbake i antikkens Hellas, i tekster fra Romerriket og i de norrøne kongesagaene. Av litt nyere dato har Fridtjof Nansen bemerket seg ved å klage over at 1920 tallets ungdom foretrakk selskapeligheter og sport framfor lange ensomme skiturer. Og i arbeidet med dette innlegget kom jeg over noe som tyder på at det heller ikke stod så bra til med norsk ungdom i 1950.

Den 13 januar i 1950 gikk Einar Bergsland, en sentral skikkelse i Skiforeningen og forfatter av en rekke skibøker, ut i Verdens Gang og uttrykte sin misnøye over Osloungdommens sviktende interesse for skiturer. Alt var bedre for bare 10 år siden, mente Bergsland. Da gikk folk på ski fra byen og opp i Nordmarka, hvor de gikk en lang tur før de stod på ski hjem igjen. Nå tok folk derimot trikken opp til Nordmarka hvor de subbet rundt noen timer før de tok trikken ned igjen. På bakgrunn av dette spår Bergsland Norges undergang som skinasjon og legger skylda for elendigheten på foreldrene. I stedet for å lære ungdommen til å slite på ski, utstyret forfengelige foreldre sine barn med rattkjelke og slalomski. Resultatet er at ungdommen blir ”dovne” og ute av stand til å hevde seg i vår nasjonalsport.

For meg var det en tankevekker å lese dette. Selv i 1950 da Norsk friluftsliv var inne i sin sterkeste vekstperiode fant noen noe å klage på. Hvordan var det da med det jeg hadde tenkt å legge fram på Røros, ville mine påstander virke like urimelige i etterkant som de Bergsland kom med i 1950?

Det vil det heldigvis gå mange år før vi får fasiten, men lille historiske gjennomgangen viser oss at vi bør være forsiktige med å tolke all endring som forfall og stille oss som moralsk dommer over generasjonen etter oss.

1

http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=05778&direkte=1

Friluftsliv på 1970 tallet

Vi skal starte med å tenke oss tilbake til 1970. Det er 35 år siden nå, men bare 25 år etter krigen sluttet. Det var 10 år siden rasjoneringen av biler opphørte og ennå 5 år til fargefjernsynet kommer. Per Borten var statsminister, men skulle snart overlate den posisjonen til Trygve Bratteli. Den ukentlige arbeidstida er 42.5 timer, og mange arbeider fortsatt eller går på skole på lørdag. Det bor 3.86 millioner mennesker i Norge. Om lag 14% har høyere utdanning, mens hele 53% ikke har skolegang utover grunnskolen. Det er anorakken, fiskestang, kaffekjele, gummistøvler, bergansmeiser, treski, bekssaumsko og bambusstaver som utgjør grunnutrustningen i friluftslivet. Mye av friluftslivet foregår i skogen, særlig knyttet til aktiviteter som fiske og bærplukking eller vanlige turer på ski eller på beina. Dette var også søndagsturens glansperiode hvor hele familien var samlet rundt bålet med matpakke, kaffe, kakao og appelsin så å si hver søndag sommer som vinter. Samtidig var det et yrende båt og badeliv langs kysten og fjellfriluftslivet begynte for alvor å gripe om seg. Derimot var det fortsatt langt mellom alpinanleggene².

Min beskrivelse av utviklingstrekkene innen norsk friluftsliv starter i 1970 av en god grunn. Det var i 1970 Statistisk sentralbyrå gjennomførte sin første landsomfattende friluftslivsundersøkelse. Dermed blir det mulig å tallfeste hvor mange av ulike grupper i den norske befolkningen som driver med forskjellige former for friluftsliv. Dette ble den første av i alt 12 slike undersøkelser som gjør det mulig å følge utviklingen helt fram til 2004. Det var også blitt gjennomført nasjonale kartlegginger av friluftslivsdeltakelse på 1950 og 1960 tallet, men her var det mer snakk om oppslutningen om enkelt aktiviteter eller deltakelsen blant enkelte befolkningsgrupper. Uansett ville ikke 1970 vært et dumt år å starte dersom man ønske å gi en beskrivelse tradisjoner og trender innen norsk friluftsliv. I 1970 begynner effektene av etterkrigstidens velstandsvekst og sosiale utjevning for alvor å synes innen friluftslivet (Frislid 1983, Tordsson 2003). Stadig flere har fått både tid og råd til å dra på tur, og dette gir seg særlig utslag i økt aktivitet blant kvinner og blant medlemmene av arbeiderklassen. Dermed er oppslutningen om friluftsliv i den norske befolkningen trolig høyere enn noen gang tidligere.

Datagrunnlag

Resultatene som blir presentert i dette innlegget er i all hovedsak hentet fra Statistisk sentralbyrås (SSB) undersøkelser. Mellom 1970 og 2004 har SSB stått for til sammen ni landsrepresentative kartlegginger av nordmenns friluftslivsdeltakelse.

I denne sammenhengen vil det bli benyttet data fra de to første og de tre siste av disse undersøkelsene.

Opplysninger om friluftslivsdeltakelsen på 1970 tallet vil normalt være hentet fra Ferie og fritidsundersøkelsen 1970 og Friluftslivsundersøkelsen 1974. Den første omfatter til sammen 2614 respondenter i alderen 16-74 år og 436 respondenter i gruppen 16-24 år. Ettersom ikke alle aktiviteter er kartlagt i 1970 undersøkelsen og enkelte sosiokulturelle variabler mangler i datafilene som finnes hos Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, bygger enkelte av dataene på 1974 undersøkelsen. Her er det registrert 2255 respondenter hvor av 429 i alderen 16-24 år. For de fleste aktivitetens vedkommende er det kun mindre forskjeller i oppslutningen fra 1970 og 1974 undersøkelsen.

For begge disse undersøkelsene er data samlet inn gjennom en kombinasjon av besøks- og telefonintervjuer³. Opplysninger om de seinere års friluftslivsdeltakelse er hentet fra SSB's Levekårsundersøkelser fra 1997, 2001 og 2004. Her er det samlede antallet respondenter for

---

² Tall fra Norske skiheisers landsforening viser at det fantes 135 skiheiser i 1979 mot 417 i 1989 og 536 i 2004.

³ Grundigere dokumentasjon for disse to undersøkelsene er å finne i Faye og Herrigstad (1986) og Vorkinn et al (1997).

aldersgruppen 16-74 år henholdsvis 1660, 1865 og 2522, mens antallet respondenter i ungdomsgruppen (16-24 år) er henholdsvis 257, 258 og 343. I de tre levekårsundersøkelsene er opplysninger om friluftslivsdeltakelse samlet inn gjennom et eget postalt spørreskjema⁴.

De kommende resultatene vil bli presentert i form av prosentandeler av befolkningen som har deltatt minst en gang i de ulike aktivitetene i løpet av det siste året.

Det er ellers viktig å gjøre oppmerksom på at de oppgitte verdiene ikke er helt nøyaktige. Dersom man opererer med et signifikansnivå på 95% (+/- 2 standardavvik) vil en med et samlet utvalg på 300 ungdommer ha et konfidensintervall på +/- 3.5% for aktiviteter med en oppslutning på 50% og et konfidensintervall på +/- 2.1% for aktiviteter med en oppslutning på 10% eller 90%.

I denne presentasjonen er det ofte er aktuelt å sammenlikne to prosenttall som hver for seg er usikre. I denne situasjonen vil ofte usikkerheten på forskjellen mellom tallene være større enn usikkerheten knyttet til hvert enkelt tall. Denne usikkerheten kan beregnes i og med at standardavviket til forskjellen mellom to prosenttall er lik kvadratrotten av summen av kvadratene av standardavvikene til enkelttallene. Videre i denne presentasjonen blir vurderinger av om forskjellene i deltakelse mellom to tidspunkt er signifikant eller ikke beregnet ved hjelp av en ordinær Kji kvadrat test.

Når resultatene blir oppgitt som prosent andeler er det også viktig å være klar over at stabil oppslutning i prosentpoeng ikke nødvendigvis betyr stabilitet i antall utøvere. I tidsrommet mellom 1970 og 2004 har folketallet i Norge økt fra 3.7 til 4.6 millioner noe som utgjør en vekst på om lag 25%. Dette innebærer at for en aktivitet hvor oppslutningen er stabil i form av prosent deler har hatt en økning på 25% når det gjelder antall utøvere. Videre betyr dette at den prosentvise reduksjonen i en aktivitet kan være 25% (ikke prosentpoeng) uten at antallet utøvere har gått ned. Dermed vil en aktivitet med en oppslutning på 40% i 1970 måtte ha en oppslutning i 2004 som er under 30% for at det reelle antallet utøvere skal ha blitt mindre.

Langtidstrender i Norsk friluftsliv 1970 - 2004

Vi kan starte denne gjennomgangen med å se på hvilke aktiviteter den voksne delen av befolkningen drev med i 1970, og hvordan dette har endret seg fram til 2004.

Tabell 1. 10 på topp aktiviteter for 1970 og 2004. Hele befolkningen 16-74 år.

10 på topp 1970		10 på topp 2004	
Aktivitet	Deltakelse i %	Aktivitet	Deltakelse i %
1. Fottur	68	1. Fottur	82
2. Skitur	58	2. Badet utendørs	78
3. Fisketur	57	3. Båttur	51
4. Badet utendørs	55	3. Fisketur	51
5. Bær og sopplukking	51	5. Skitur	50
6. Båttur	49	6. Sykkeltur	46
7. Sykkeltur	17	7. Bær og sopplukking	38
8. Skøytetur	7	8. Alpinanlegg	23
9. Jakt	7	9. Jakt	9
10. Alpinanlegg	4	10. Frikjøring	8

⁴ Det er utarbeida egne dokumentasjonsrapporter for de tre siste undersøkelsene. Se (Sundvoll & Teigum 1998, Vågane 2002 og Hougen 2005).

For 1970 ser vi at det er 5-6 aktiviteter som dominerer lista med en oppslutning mellom 50 og 70 prosentpoeng. Alle plassene fra 1 – 5 er besatt av enkle og lett tilgjengelige lavkostnadsaktiviteter, mens de litt mer krevende aktivitetene kommer lengre ned på lista. Selv om disse aktivitetene til sammen engasjerer 91% av befolkningen, ser vi også at ingen av aktivitetene har en svært høy oppslutning. Dette kan tolkes som et tegn på at friluftsliv ennå ikke er særlig utbredt innen enkelte befolkningsgrupper og oppslutning på 80-90% derfor er vanskelig å oppnå..

Fram til 2004 har det skjedd en del endringer i aktivitetsmønsteret, men hovedinntrykket er likevel stabilitet. Sett bort fra båtturene er det de enkle og lett tilgjengelige aktiviteter dominerer den øverste delen av liste, mens de mer krevende fortsatt kommer til slutt. Aktivitetene på lista engasjerer nå 95% av befolkningen og de høye tallene for fotturer og utendørs badning tyder på at de fleste befolkningsgrupper nå deltar i friluftslivet. Hovedinntrykket er dermed at oppslutningen om friluftsliv har økt de siste 34 årene selv om det kan spores en viss nedgang i aktiviteter som skiturer, fisketurer og bær og sopplukking.

For alle som er glade i friluftsliv og er bevisst friluftslivets mange positive bidrag, er tallene i tabell 1 gledelig lesning. Friluftslivet står svært sterkt i den norske befolkningen og de tradisjonelle aktivitetene ser fortsatt ut til å dominere aktivitetsmønsteret.

Likevel står ikke alt så bra til som en lett kan få inntrykk av. Tallene i tabell 1 representerer gjennomsnittet for den voksne befolkningen mellom 16 og 74 år, og skjuler dermed store forskjeller og svært forskjellige utviklingsretninger mellom ulike befolkningsgrupper. Det største avviket fra gjennomsnittet finner vi innenfor de ulike aldersgruppene. Fra 1970 og fram til i dag har oppslutningen blant eldre utøvere mellom 55 og 74 år økt formidabelt, og det er denne veksten som skaper inntrykket av vekst og stabilitet innenfor de tradisjonelle friluftslivsaktivitetene som vi ser i tabell 1.

I de yngre aldersgruppene er imidlertid utviklingen en helt annen. Både når det gjelder ungdomsgruppa (16-24 år), som vi skal se nærmere på og gruppa unge voksne (25-34 år), har nedgangen i oppslutningen om enkelte tradisjonelle friluftslivsaktiviteter vært så omfattende at vi kan snakke om en rekrutteringssvikt.

Tabell 2. Ti på topp aktiviteter i 1970 og 2004. Ungdom 16-24 år.

10 på topp 1970		10 på topp 2004	
Aktivitet	Deltakelse i %	Aktivitet	Deltakelse i %
1. Fottur	84	1. Badet utendørs	91
1. Badet utendørs	84	2. Fottur	79
3. Skitur	82	3. Båttur	61
4. Båttur	71	4. Fisketur	51
5. Fisketur	71	5. Alpinanlegg	50
6. Bær og sopplukking	41	6. Sykkeltur	47
7. Sykkeltur	30	7. Skitur	44
8. Skøytetur*	25	8. Frikjøring	29
9. Alpinanlegg*	13	9. Bær og sopplukking	25
10. Jakt	9	10. Riding	10
		10. Fjellklatring	10

* tall fra SSB 1974 ettersom opplysninger om disse aktivitetene mangler i 1970 undersøkelsen

Som vi ser av tabell 2 er oppslutningen om de enkle turaktivitetene svært høy blant ungdommen i 1970. Til sammen fem av disse aktivitetene har en oppslutning på over 70 prosentpoeng, mens deltakelsen i mer krevende aktiviteter er langt lågere. I alt beskjefteger 99% av ungdommen seg med en eller annen form for tradisjonelt friluftsliv.

Aldri noen gang, verken før eller seinere, har ungdommens oppslutning om det tradisjonelle turfriluftslivet vært så høy i Norge. Fra midten av 1970 tallet begynner kurvene å peke nedover og fra midten av 1980 tallet begynner aktivitetsmønsteret for alvor å endre seg (Odden 2004). Oppslutningen om de fleste aktivitetene øverst på lista synker, mens aktivitetene lengre ned får økt oppslutning. Samtidig kommer etter hvert også nye aktiviteter til.

Dersom vi ser på dagens oppslutning blant ungdommen er det mange påfallende endringer. Riktig nok er det ingen store endringer på toppen av lista. De enkle og lett tilgjengelige aktivitetene bading og fotturer ligger fortsatt øverst og oppslutningen virker å være relativt stabil. Imidlertid har oppslutningen om skiturer blitt nær halvert og oppslutningen om fisketurer og bærplukking er kraftig redusert. Derimot har aktiviteter som bruk av alpinanlegg, sykkelturner og frikjøring hatt en kraftig vekst. Mye av det enkle og naturnære friluftslivet har dermed måtte vike plassen for et mer aktivitetsbasert og utstyrskrevede friluftsliv. Den totale oppslutningen om tradisjonelt friluftsliv har også gått noe ned fra 99% i 1970 til 88% i 2004. Mens oppslutningen om alle former for friluftsliv har gått ned fra 99% til 97%. Denne utviklingen blir ennå tydeligere dersom en tar en nærmere kikk på langtidstrendene og sammenholder deltakelsen i enkeltaktiviteter for 1970 og 2004 (tabell 3).

Tabell 3. Endringer i ungdommens deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter 1970 - 2004

Aktivitet	1970	2004	Differanse	Signifikans
Fotturer i alt	84	79	-5	* ($X^2=5.25$, $df=1$, $p=0.022$)
Lang dagstur	57	43	-14	*** ($X^2=20.63$, $df=1$, $p=0.000$)
Kort fottur	81	72	-9	** ($X^2=11.72$, $df=1$, $p=0.001$)
Skiturer i alt	82	44	-38	*** ($X^2=14.82$, $df=1$, $p=0.000$)
Bær og sopplukking	41	25	-16	*** ($X^2=14.82$, $df=1$, $p=0.000$)
Fisketur i alt	71	51	-20	*** ($X^2=44.55$, $df=1$, $p=0.000$)
Jaktturer i alt	9	7	-2	n.s ($X^2=1.01$, $df=1$, $p=3.15$)
Båttur i alt	72	61	-11	*** ($X^2=12.46$, $df=1$, $p=0.000$)
Motor eller seilbåt	49	51	+2	n.s ($X^2=1.76$, $df=1$, $p=0.185$)
Rodd eller padlet	51	30	-21	*** ($X^2=15.17$, $df=1$, $p=0.000$)
Skøytetur	25	13	-12	*** ($X^2=25.38$, $df=1$, $p=0.000$)
Alpinanlegg	13	48	+35	*** ($X^2=145.75$, $df=1$, $p=0.000$)
Sykkeltur i natur	30	46	+16	*** ($X^2=30.27$, $df=1$, $p=0.000$)
Ridetur	8	11	+3	n.s ($X^2=2.96$, $df=1$, $p=0.085$)
Fjellklatring	3	10	+7	*** ($X^2=13.90$, $df=1$, $p=0.000$)
Badet utendørs	84	91	+7	*** ($X^2=14.21$, $df=1$, $p=0.000$)

Fotturene har en svært høy oppslutning på begge målingene. Nedgangen på 5 prosentpoeng er imidlertid signifikant og indikerer at oppslutningen er noe lågere nå enn for 34 år siden. Nedgangen synes å være særlig stor for de lengre fotturene, mens de korte fotturene holder noe bedre stand.

Skiturene har som nevnt en svært sterk nedgang på til sammen 38 prosentpoeng. Også her er nedgangen størst for de lengre turene. Når det gjelder skiturene skyldes noe av nedgangen helt klart de varme vintrene med dårlig skiføre i Sør Norge. Imidlertid er nedgangen i skiturene også markert før de dårlige vintrene kommer for fullt på slutten av 1980 tallet. Dette innebærer at vi også må lete etter andre forklaringer på hvorfor norsk ungdom legger bortoverskiene på hylla.

Bær og sopplukking har aldri vært noen favoritt aktivitet blant ungdom, men nedgangen fra 1970 er likevel betydelig. Denne aktiviteten har imidlertid sin største utbredelse i 1979 hvor den samla oppslutningen ligger på 45%, fordelt på bærplukking med 40% og sopplukking med 10%. Dette innebærer at all nedgangen har kommet innenfor bærplukkingen, men oppslutningen om sopplukking faktisk har økt.

Oppslutningen om fisketurer har gått litt opp og ned siden 1970 tallet, men hovedtendensen er en klar nedgang. Nedgangen er også klart signifikant for de to underaktivitetene fiske i sjøen og innlandsfiske.

Det er også registrert en liten nedgang i ungdommens deltakelse i jakt, men denne er ikke signifikant. Alt tyder derfor på at oppslutningen om jakt har vært relativt stabil de siste 34 årene.

Oppslutningen om båtturer har også gått ned. Reduksjonen er mindre enn for mange av de andre aktivitetene, men den er likevel signifikant. Ellers er det vert å legge merke til at turer med motorbåter og seilbåter faktisk har økt en tanke, mens ro og padleturene har gått kraftig ned.

Bruk av alpinanlegg er den aktiviteten som har hatt den sterkeste veksten siden 1970 tallet. Fra å være en relativt liten aktivitet har den nå vokst til å omfatte halvparten av norsk ungdom. En vekst som helt klart har sammenheng med det økende antallet alpinanlegg.

Sykkelturene har også gjennomgått en betydelig vekst. I 1974 var 30% av ungdommen på sykkelstur, mens dette har økt til nærmere 50% 30 år seinere. Veksten tar for alvor av mot slutten av 1980 tallet og faller i stor grad sammen med introduksjonen av off road sykkel.

Utendørs bading var den største friluftaktiviteten både i 1970 og i 2004. Veksten på 7 prosentpoeng er også signifikant og innebærer at bading er mer populært enn noen gang.

Korttidstrender i Norsk friluftsliv 1997/2001 - 2004

Vi skal nå forlate de langsiktige utviklingstrekkene for en stund og ta en kikk på utviklingen de siste årene. Et interessant spørsmål er da om hovedtrekkene i utviklingen er den samme eller om nye utviklingstrekk har begynt å gjøre seg gjeldene.

Tabell 4. Endringer i ungdommens deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter 1997/2001 - 2004

Aktivitet	1997	2004	Differanse	Signifikans
Fotturer i alt	83	79	-4	n.s (X ² =1.46, df=1, p=0.227)
Fotturer i skogen	71	71	0	n.s
Fotturer på fjellet	54	49	-5	n.s (X ² =1.74, df=1, p=0.188)
Overnattingstur til fots	15	27	+12	*** (X ² =14.82, df=1, p=0.000)
Skiturer i alt	49	44	-5	n.s (X ² =1.74, df=1, p=0.187)
Skiturer i skogen	30	24	-6	n.s (X ² =3.17, df=1, p=0.075)
Skiturer på fjellet	37	32	-5	n.s (X ² =2.82, df=1, p=0.092)
Overnattingstur på ski	7	11	+4	n.s (X ² =2.80, df=1, p=0.092)
Bær og sopplukking	31	25	-6	* (X ² =3.74, df=1, p=0.050)
Bærtur	28	20	-8	** (X ² =6.36, df=1, p=0.012)
Sopptur	10	11	+1	n.s (X ² =0.57, df=1, p=0.450)
Fisketur i alt	56	51	-5	n.s (X ² =1.90, df=1, p=0.169)
Jaktturer i alt	7	7	0	n.s
Båttur i alt	64	61	-3	n.s (X ² =0.70, df=1, p=0.403)
Sykkeltur i natur	40	46	+6	n.s (X ² =3.33, df=1, p=0.073)
Badet utendørs	85	91	+6	** (X ² =7.21, df=1, p=0.07)
Aktivitet	2001	2004	Differanse	Signifikans
Kjørt i alpinanlegg	48.0	50.0	+2.0	n.s (X ² =0.26, df=1, p=0.613)
Frikjøring i alt	22.1	29.2	+7.1	* (X ² =3.80, df=1, p=0.050)
Frikjøring ved anlegg	19.8	25.4	+5.6	n.s (X ² =2.61, df=1, p=0.106)
Frikjøring i fjellet	9.3	13.4	+ 4.1	n.s (X ² =2.42, df=1, p=0.120)
Skiseiling	<1	<1	0	n.s
Terrengsykling	14.7	8.5	-6.2	** (X ² =5.85, df=1, p=0.016)
Fjellklatring	7.0	9.9	+2.9	n.s (X ² =1.61, df=1, p=0.205)
Brevandring	2.3	3.5	+1.2	n.s (X ² =0.69, df=1, p=0.404)
Juvvandring	3.1	5.2	+2.1	n.s (X ² =1.64, df=1, p=0.200)
Rafting	4.7	6.1	+1.4	n.s (X ² =0.61, df=1, p=0.433)
Elvepadling	4.3	2.9	-1.4	n.s (X ² =0.79, df=1, p=0.373)
Nyere aktiviteter	34.1	36.4	+2.3	n.s (X ² =0.35, df=1, p=0.554)

Som vi så av langtidstrendene hadde fotturene mistet noe oppslutning siden 1970 tallet, og som det går fram av tabell 4 ser det meste av nedgangen i aktiviteten ut til å ha kommet de siste sju årene. Nedgangen mellom 1997 og 2004 er ikke signifikant, men tall fra Ung i Norge undersøkelsene (Krange & Strandbu 2004, Øya & Strandbu 2004) tyder på at oppslutningen

om fotturer er på full fart nedover blant de litt yngre ungdommene⁵. Vi kan derfor forvente at den framtidige oppslutningen om fotturer vil bli lågere enn den er i dag.

Det er imidlertid en form for fotturer som er i vekst. Fotturer som krever overnatting har gjennomgått en betydelig og signifikant økning fra 15 til 27 prosentpoeng de siste årene.

Skiturene er den aktiviteten som har hatt størst nedgang siden 1970 og mye tyder på at nedgangen bare fortsetter. I 2004 var oppslutningen på 44%, noe som er en nedgang på 5 prosentpoeng siden 1997. Denne nedgangen er ikke signifikant, men alt tyder likevel på at norsk ungdom stadig går mindre på ski. Det er imidlertid en form for skiturer som ser ut til å vokse. Akkurat som for fotturer ser deltakelsen i overnattingsturer ut til å være på veg opp. Den generelle nedgangen i skitur aktiviteten de siste årene blir også bekreftet av Ung i Norge undersøkelsene⁶.

Sammen med skiturer og fisketurer er bær og sopp plukking den aktiviteten med den sterkeste reduksjonen i oppslutning siden 1970 tallet. Deltakelsen fortsetter også å falle med en signifikant nedgang på 6 prosentpoeng siden 1997. Denne generelle nedgangen skjuler imidlertid betydelige forskjeller mellom underaktivitetene bærplukking og sopplukking. For mens nedgangen for bærplukking er på 8 prosentpoeng øker oppslutningen om sopplukking med 1 prosentpoeng.

Også nedgangen i denne aktiviteten fanges opp av Ung i Norge undersøkelsene⁷.

Nedgangen i fisketurene har vært betydelig siden 1970 tallet og nedgangen ser ut til å fortsette. Reduksjonen mellom 1997 og 2004 er på hele 5 prosentpoeng og selv om nedgangen ikke er signifikant tyder mye på at den negative utviklingen fortsetter. Det er imidlertid et visst håp om at denne negative tendensen kan snu som en følge av bortfallet av fisketrygde avgiften i 2001 og åpningen for fritt fiske for ungdom under 16 år i 2002. Begge disse tiltakene burde lette tilgangen til fiske og gledelig nok har oppslutningen om fiske kun gått ned fra 52% i 2001 til 51% i 2004.

Ung i Norge undersøkelsene fanger også opp denne nedgangen i fiske aktiviteten⁸.

Jakt er en tradisjonsrik aktivitet hvor aktiviteten har vært relativt stabil. Ungdommens deltakelse reduseres riktig nok fra 9 til 7 prosentpoeng mellom 1970 og 1997, men den har vært uforandret de siste 7 årene.

Det har også vært en liten og ikke signifikant reduksjon i oppslutningen om båtturer mellom 1997 og 2004. Dette tyder likevel på at nedgangen i denne aktiviteten fortsetter.

Sykkelturer i naturomgivelser har også gjennomgått en kraftig vekst de siste 30 årene og mye tyder på at denne aktiviteten stadig omfatter en større del av ungdommen. Selv om veksten på 7 prosentpoeng mellom 1997 og 2004 så vidt ikke er signifikant, tyder likevel alt på at på at veksten er reell.

Når det gjelder utendørs bading er denne aktiviteten fortsatt i vekst mellom 1997 og 2004. Økningen på 6 prosentpoeng er signifikant og innebærer at det meste av veksten i denne aktiviteten har funnet sted de siste sju årene. En oppslutning på 91% er imidlertid svært høgt

---

⁵ Oppslutningen om fotturer i skog og mark blant ungdom i alderen 13-19 år var 78% i 1992 mot 56% i 2002

⁶ Oppslutningen om skiturer i skog og mark blant ungdom i alderen 13-19 år var 56% i 1992 mot 45% i 2002

⁷ Oppslutningen om bær og soppturer blant ungdom i alderen 13-19 år var 42% i 1992 mot 30% i 2002

⁸ Oppslutningen om fisketurer blant ungdom i alderen 13-19 år var 67% i 1992 mot 44% i 2002

slik at det er vanskelig å tenke seg at denne aktiviteten vil vokse ytterligere. Selv om bading er en forsiktig form for friluftsliv er det svært gledelig at så mange tar del i badelivets gleder.

Kjøring i alpinanlegg har hatt en formidabel vekst siden 1970 tallet. Etter en topp i oppslutningen tidlig på 1990 tallet ser deltakelsen nå ut til å ha stabilisert seg rundt 50%. Mellom 2001 og 2004 øker oppslutningen med 2 prosentpoeng, men denne økningen er ikke signifikant.

Frikjøring på ski og snøbrett er en aktivitet som knapt nok eksisterte på 1970 tallet, men som nå omfatter nær 30% av ungdommen. Ettersom mye av denne aktiviteten skjer i tilknytning til alpinanleggene er veksten i antall alpinanlegg en viktig forutsetning for denne veksten. En god del av frikjøringen foregår også i fjellet uavhengig av alpinanleggene. Imidlertid har de fleste av disse utøverne øvet opp ski og brett ferdighetene i alpinanleggene så det er trolig riktig å se veksten i begge frikjøringsaktiviteten i lyset av det som har skjedd i alpinanleggene.

Begge disse formene for frikjøring har hatt en markert vekst på 4-5 prosent poeng siden 2001. Selv om denne økningen hver for seg ikke er signifikant, er veksten i den samla frikjøringsaktiviteten på 7 prosentpoeng så vidt signifikant. Dette tyder på at frikjøring er en aktivitet som er i fortsatt vekst.

Fjellklatring er også en aktivitet i vekst. Vi har ikke tall for oppslutningen på 1970 tallet, men i 1987 oppgir 3% av ungdommen at de utøver denne aktiviteten. I 2001 er oppslutningen vokst til 7% og videre til 10% i 2004. Selv om økningen siden 2001 ikke er signifikant er det mye som tyder på at fjellklatring fortsatt er en aktivitet i fortsatt vekst.

I undersøkelsene fra 2001 og 2004 ble også deltakelsen i en rekke andre nye former for friluftsliv kartlagt. De fleste av disse aktivitetene er relativt krevende sett i forholdt til både fysikk, tekniske ferdigheter og behov for spesialisert og ofte dyrt utstyr. Den største av disse aktivitetene er terrengsykling som har en oppslutning på 8.5% i 2004. Noe som representerer en nedgang på hele 6 prosentpoeng fra 2001. Jeg stiller meg imidlertid svært tvilende til at dette er riktig. Interessen for terrengsykling virker å være større enn noen gang. Dette gjenspeiler seg blant annet i salget av sykler og den formidable interessen for å delta i Birkebeinerrittet. Ettersom det er 2004 undersøkelsen som har det største nettoutvalget og det minste frafallet må vi feste størst lit til resultatene fra denne. Undersøkelsen fra 2001 har også et par andre "rare" resultater så sannsynligvis er deltakelsen satt for høgt i 2001.

De andre aktivitetene har en oppslutning fra 3 – 6% og så å si alle aktivitetene virker å være i vekst selv om økningen i oppslutning ikke er signifikant i noen av tilfellene.

Ved å slå sammen deltakelsen i frikjøring, fjellklatring og disse mindre aktivitetene kan vi få et inntrykk av ungdommens samlede involvering i disse nye formene for friluftsliv. Vi har ikke noe sammenlikningsgrunnlag bakover i tid, med det skal svært mye til at oppslutningen oversteg 10% på midten av 1980 tallet eller at den nådde opp mot 5% i 1970. Når vi kommer fram til 2001 er imidlertid den samla oppslutningen på hele 34% og tre år seinere er den oppe i 36%. I henhold til det som tidligere ble sagt om terrengsykling er tallet for den samla oppslutningen i 2001 trolig noe for høgt slik at veksten de siste tre årene trolig er større enn det som framgår av tabellen.

Denne gjennomgangen har vist at korttidstrendene i all hovedsak synes å representere en forlengelse av utviklingen som ble beskrevet gjennom langtidstrendene. Et viktig unntak er imidlertid fotturene hvor det meste av nedgangen har kommet de siste sju årene.

Utviklingen blant ulike sosiodemografiske grupper

Før vi går i gang med å sammenfatte og tolke de utviklingstrekkene vi nå har sett på så langt, skal vi så vidt innom hvordan disse generelle trendene arter seg for noen spesielle grupper ungdom. Her kommer vi til å se på forholdet mellom menn og kvinner, by og land og ulike utdanningsgrupper. Dette blir gjort fordi utviklingen for disse gruppene kan inngå som en viktig del av forklaringene på endringene av det samlede aktivitetsmønsteret.

Jeg skal ikke gå inn på utviklingen på dette området for alle aktivitetene, men vil bruke utviklingen innenfor utendørs bading, fiske og sykkelturner som eksempler.

Tallene er hentet fra undersøkelsen i 1974 i stedet for 1970 fordi tilgjengelige datafiler fra 1970 mangler enkelte sentrale variabler.

Tabell 5. Oppslutning om aktivitetene utendørs bading, fisketurer og sykkelturner i 1974 og 2004 for ulike sosio demografiske grupper. Ungdom 16-24 år.

	Utendørs bading			Fisketur			Sykkeltur		
	1974	2004	Diff.	1974	2004	Diff.	1974	2004	Diff.
Mann	83	89	+6	87	52	-35	31	44	+13
Kvinne	79	93	+14	57	50	-7	29	50	+21
Spredd bygd strøk	74	89	+15	76	55	-22	26	47	+21
Tettbygd strøk	85	90	+5	71	50	-31	32	43	+11
Stor by	84	93	+9	74	50	-24	33	53	+20
Grunnskole*	58	85	+27	67	61	-6	15	54	+39
Videregående skole	74	83	+9	66	50	-16	22	45	+23
Høgskole/Universitet	77	91	+14	58	57	-1	22	51	+29

* Tallene for utdanningsgruppene gjelder for aldersgruppa 25-34 år ettersom langt fra alle i aldersgruppa 16-24 år har rukket å komme i gang med en eventuell høyere utdanning

Som det går fram av tabellen representerer utendørs bading og sykkelturner det typiske mønsteret fra 1970 tallet med at menn er mer aktive enn kvinner, at aktiviteten er større i byene enn på bygda og at deltakelsen øker med økende utdanningsnivå. Unntaket er fisketurer hvor forskjellene mellom menn og kvinner er svært store og oppslutningen i spredt bygde strøk er like stor som i de store byene, samt at de med høy utdanning er minst aktive. Fram mot 2004 skjer det imidlertid store endringer, og utjevning er det sentrale stikkordet. For utendørs bading og sykkelturner øker oppslutningen blant kvinner, ungdom bosatt i spredt bygde strøk og ungdom med lite utdanning mer enn den gjør for de andre gruppene. Dermed blir forskjellene i 2004 blir langt mindre enn de var i 1974. For fiske hvor oppslutningen er avtakene, er nedgangen minst blant kvinner og ungdom på bygda slik at disse gruppene posisjon styrkes også i denne aktiviteten.

Selv om utviklingen som er skissert i tabell 5 er en gjennomgående trend for de fleste aktivitetene er det også viktig unntak. Dette gjelder særlig de nyere aktivitetene hvor forskjellene mellom de ulike sosio demografiske gruppene er svært tydelige.

Tabell 6. Oppslutning om Nyere aktiviteter* i 2004 blant ulike sosio demografiske grupper

Sosial gruppe	2004	Signifikans
Mann	45	
Kvinne	25	
		*** ($X^2=32.26$, $df=1$, $p=0.000$)
Spredt bygd	30	
Tettbygd	32	
Stor by	46	
		*** ($X^2=12.80$, $df=2$, $p=0.002$)
Grunnskole	22	
Videregående skole	17	
Høgskole/Universitet	32	
		*** ($X^2=22.91$, $df=2$, $p=0.000$)

* med Nyere aktiviteter siktes det til frikjøringsaktiviteter, klatreaktiviteter, padleaktiviteter og terrengsykling

Som det går fram av tabell 6 er det markerte og statistisk signifikante forskjeller mellom kjønnene, bostedsgruppene og utdanningsgruppene. Unge menn er klart mer aktive enn unge kvinner, ungdom bosatt i de store byene deltar i større grad enn ungdom bosatt på mindre steder og unge voksne med høyere utdanning er mer aktive enn de med mindre skolegang.

Stabilitet og endring i ungdommens friluftslivsdeltakelse

Dersom vi gjør et forsøk på å sammenfatte både langtids og korttidstrendene, kommer det tilsyne et svært sammensatt bilde av norsk ungdoms friluftslivsdeltakelse.

Et iøynefallende hovedtrekk er imidlertid en modernisering av aktivitetsmønsteret hvor flere tradisjonelle aktiviteter mister oppslutning, mens nyere aktiviteter er i vekst.

Stabilitet er nok en betegnelse som passer mye bedre for hele befolkningens aktivitetsmønster enn det gjør for ungdommens. Imidlertid kan noen få vidt utbredte aktiviteter framvise en høy grad av stabilitet, slik at oppslutningen om tradisjonelle aktiviteter i sum ikke har den sterke nedgangen som mange av enkeltaktivitetene.

Stabilitet

Vi kan starte med å se nærmere på de stabile trekkene ved aktivitetsmønsteret før vi går nærmere inn på utviklingstrekkene som indikerer en endring.

Stabiliteten representeres i første rekke ved de store aktivitetene fotturer og utendørs bading, samt en del mindre aktiviteter som jakt og ridning. Når såpass store aktiviteter som de to førstnevnte ikke endrer seg nevneverdig, vil dette i seg selv bidra til et inntrykk av stabilitet. Både bading og fotturer er lett tilgjengelige og lite kostnadskrevende aktiviteter slik at mye ligger til rette for en stabil og høy deltakelse. Samtidig har de også opprettholdt sin sterke stilling gjennom å være aktiviteter som er attraktive for kvinner. Bading og fotturer har dermed fått særlig dra hjelp av den generelle trenden med at kvinner blir mer og mer inkludert i friluftslivet. Økt deltakelse blant kvinner i denne type aktiviteter er ellers et vanlig trekk i flere land og ikke spesielt for Norge (Henderson 1999).

Et annet trekk som bidrar til stabilitet er at ennå en gruppe med relativt låg deltakelse i 1970 åra nå styrker sin oppslutning. Ungdom bosatt i spredt bygde strøk har i løpet av de siste 35 årene opparbeidet seg en interesse for friluftsliv som ikke lengre står tilbake for det vi finner blant ungdom i byene. At denne gruppen ungdom øker sin deltakelse har også bidratt til at oppslutningen bading og fotturer har holdt seg oppe.

Endring

Som tidligere nevnt er det endringene som er det mest iøynefallende når man ser på utviklingen i aktivitetsmønsteret. I det følgende skal jeg gå nærmere inn på disse endringene og forsøke å skille ut de viktigste utviklingstrekkene.

For det første har aktivitetsmønsteret har blitt mer mangfoldig i og med at en del nye aktiviteter har kommet til. Dette handler i første rekke om frikjøringsaktivitetene, men også en rekke mindre aktiviteter som rafting, elvepadling, juving, kiting, bølgesurfing og terrengsykling. Dette er alle aktiviteter som enten ikke eksisterte eller som hadde svært liten oppslutning da friluftslivsundersøkelsene ble satt i gang i 1970.

Til dette hører også en spesialisering av aktivitetsmønsteret. Dette skjer gjennom at mange av disse nye aktivitetene er spesialiserte med hensyn til ferdigheter og utstyr, men også ved at flere av de gamle og trauste aktivitetene får spesialiserte avleggere. Fotturene omfatter nå alt fra stavgang (Nordic walking) til spesialiserte toppturer hvor målet er å samle topper etter bestemte kriterier.

Med i dette bildet hører også den tydelige veksten i fot og skiturer som innebærer overnatting. Dette er mer krevende former for turer enn de vanlige dagsturene og kan være nok en indikasjon på at gruppe unge velger former for friluftsliv som krever sterkere involvering

Fornyelsen av aktivitetsmønsteret har selvsagt skjedd gjennom oppkomsten av de helt nye aktivitetene, men den mest synlige fornyelsen har skjedd gjennom at aktiviteter som var små på 1970 tallet har vokst seg store. Sykkelturer er eksempler på eldre aktiviteter som har fått sterkt fornyet aktualitet, mens bruk av alpinanlegg er en langt nyere aktivitet som her gjennomgått en svært sterk vekst de siste 30 årene.

Samtidig bærer endringene i aktivitetsmønsteret preg av en mer makelig og mindre fysisk krevende friluftsliv. Det er deltakelsen i de lange fotturene og skiturene som reduseres mest. Det er bading som er den klart mest utbredte aktiviteten. Det er ro og padleturene som reduseres og ikke turene med motorbåt. Det er turskiene som støver ned på loftet, mens det er alpinski og snøbrettene som er nypreparerte og i flittig bruk. Til dette høre også et økende fokus på bevegelsen og mindre vektlegging av turen som helhet. Innen enkelte av disse nye aktivitetene foregår det også en utvikling som fjerner dem fra friluftslivet og bringer de nærmere idretten. En av drivkreftene i dette er det økte fokuset på bevegelsen som reduserer naturen til en kulisse eller fjerner den fullstendig. Eksempler på det første er jibbing og ulike hoppaktiviteter på ski og snowboard, samt bruk av ferdigsikrete klatrefelt. Innendørs klatrevegger er et eksempel på det siste.

Innen disse nye aktivitetene ser vi også en tendens til det vi kan kalle økt selvsentrering. Det fokuseres i økende grad på egne prestasjoner og ferdigheter samt utbyttet for den enkelte. Her tenkes det både på sterke opplevelser, gjerne beskrevet som "kick" eller "rush", og friluftslivsaktivitetens funksjon som identitetsmarkør (Tordsson 2003).

Samtidig virker tanker om friluftslivets funksjon som en vegviser til en mer bærekraftig samfunnsutvikling å være på tilbaketog.

Disse trendene er også en bevegelse bort fra naturkontakten som er en helt sentral del av friluftslivet. Det kan også diskuteres om aktiviteter på overfylte badestrender, i store motorbåter eller i alpinanleggene overhode kan kalles friluftsliv.

Alt dette bidrar til at aktivitetsmønsteret avtradisjoniseres gjennom at oppslutningen om flere aktiviteter som er sentrale bærere av den norske friluftslivstradisjonen går sterkt tilbake.

Oppslutningen om skiturer er nesten halvert på 34 år, mens oppslutningen om fisketurer og bærplukking reduseres med 15-20 prosentpoeng. Selv om deltakelsen i fotturer og jakt holder seg noenlunde oppe hindrer ikke dette at den samla oppslutningen om tradisjonelle aktiviteter reduseres fra 97% til 88% mellom 1974 og 2004. Ut fra resultatene fra Ung i Norge undersøkelsene er det også mye som tyder på at vi kan forvente en ytterligere reduksjon i deltakelsen i de tradisjonelle aktivitetene de kommende årene.

Det skjer også en nyetablering av sosiale skillelinjer i aktivitetsmønsteret. Oppkomsten av de nyere aktivitetene gjeninnfører forskjellene mellom menn og kvinner og mellom by og land, som var i ferd med å forsvinne i mange av de andre aktivitetene.

Demokratiserings og differensieringsprosesser

De tendensene til stabilitet som vi ser i aktivitetsmønsteret blir båret fram av en prosess som vi kan kalle en alminneliggjøring eller demokratisering (Lamprecht & Stamm 1996) av friluftslivet. Utover 1970 tallet medfører den generelle velstandsveksten, økningen i tilgjengelig fritid, utjevningen mellom kjønnene og nedbyggingen av kulturelle sperrer, at større befolkningsgrupper får anledning til å utøve friluftsliv. Når det gjelder norsk ungdom er dette særlig tydelig blant kvinner og ungdom i spredt bygde strøk. At flere sosiale grupper tar opp friluftslivet for fullt vil dermed kunne bidra til å bremse effekten av en eventuell nedgang i andre grupper og dermed fungere stabiliserende.

Effekten av demokratiseringsprosessene er langt tydeligere i hele befolkningen enn blant bare ungdommen. Dette skyldes ikke minst at eldre mennesker er den sosiale gruppen med størst økning i friluftslivsdeltakelsen.

Et annet forhold som er med på å stabilisere aktivitetsmønsteret er den grunnleggende sosialiseringen til friluftsliv som mange norske barn og unge får gjennom oppveksten. Mye nasjonal og internasjonal forskning viser at tidligere erfaring fra en fritidsaktivitet har stor betydning for om dette er et aktuelt handlingsvalg i ungdomsårene (Kelly 1977, Iso-Ahola et al 1994, Scott & Willits 1998). Dermed vil en vedvarende grunnsosialisering på et høgt nivå kunne fungere som en viktig forutsetning for en høy og stabil deltakelse blant ungdom. Det er selvfølgelig ingen automatikk i at en ungdom som har vokst opp med skiturer vil fortsette å gå på ski, men sjansen for at dette skjer er langt større enn om erfaringsgrunnet fra oppveksten er tynt.

På samme måte som en vedvarende grunnsosialisering vil virke stabiliserende på aktivitetsmønsteret vil en svikt i grunnsosialiseringen kunne åpne for endringer i oppslutningen om en aktivitet. Når en ungdomsgenerasjons deltakelse i en aktivitet blir redusert med 20-30 prosentpoeng er det stor fare for at mange av disse heller ikke utøver aktiviteten når de selv blir foreldre. Dermed vil det vokse opp en ny generasjon med ennå svakere forankring i denne aktiviteten. Vi vil dermed være inne i en nedadgående spiral hvor oppslutningen vil bli stadig mindre. Det er selvsagt lov å håpe at de som er unge i dag vil vende tilbake til barndommens fiske, ski og bærturer når de selv får barn, men så langt har jeg funnet få eksempler på at en kohort deltar mer i en aktivitet som voksne enn de gjorde som ungdom.

Endringene i aktivitetsmønsteret blant ungdom kan betraktes som et resultat av en rekke differensieringsprosesser (Lamprecht & Stamm 1996). Den påfallende enheten fra 1970 tallet har blitt erstattet av et langt mer oppsplittet og spesialisert aktivitetsmønster, hvor det i tillegg er de nye aktivitetene som bidrar sterkest til en sosial differensiering.

Samtidig blir også effekten av differensieringsprosessene forsterket av en del strukturelle forhold. Fra 1971 til 2000 økte norsk ungdoms disponible fritid fra 5 timer og 50 minutter en

gjennomsnittsdag til 6 timer og 58 minutter. Samtidig bli tiden brukt på idrett og friluftsliv redusert fra 39 minutter til 34 minutter. Denne nedgangen skyldes mest trolig økt konkurranse fra andre fritidsaktiviteter for eksempel økte tidsbruken på TV-seing fra 48 minutter i 1971 til 1 time og 39 minutter i 2000.

Vi har med andre ord hatt en utvikling hvor friluftslivet taper konkurransen med andre fritidsaktiviteter. I tillegg skal den reduserte tiden ungdommen bruker på friluftsliv fordeles på et økende antall tilgjengelige aktiviteter. Dette medfører et økt konkurranseforhold mellom aktivitetene hvor det nærmest blir automatikk i at noen må tape oppslutning dersom andre blir prioritert. Konkurranse forholdene blir også ytterligere skjerpet ved at mange av de nye aktivitetene er sterkt spesialiserte og dermed krever en omfattende tidsbruk for å oppnå et akseptabelt ferdighetsnivå.

Diskusjon

Avslutningsvis skal vi se litt nærmere på hva som kan være drivkreftene bak norsk ungdoms bevegelse bort fra det tradisjonelle friluftslivet over mot de nyere aktivitetene.

Vi har så langt ikke sagt noe om hvorfor disse nye aktivitetene oppstår. Nå er det i og for seg ikke noe nytt at aktiviteter splittes opp og spesialiseres noe som utviklingen innen skiaktivitetene er et godt eksempel på, men det er liten tvil at denne utviklingen har vært særlig sterk de siste 30 årene.

En sentral forutsetning er den økonomiske utviklingen som har skapt en svært kjøpesterk ungdomsgruppe. Dette har igjen medført at sterke kommersielle krefter har blitt knyttet til ungdommens fritidsinteresser. Innenfor friluftslivet er dette først og fremst knyttet til utstyrsmarkedet hvor utviklingen av nytt materiell har skapt grunnlaget for nye aktiviteter. Selv om kommersielle interesser er en viktig forutsetning for at ulike innovatørers prototyper kan bli gjort tilgjengelig for brede ungdomsgrupper, er dette neppe hele forklaringen på hvorfor telemarksskiene, snøbrettet og terrengsykkelen har fått såpass stor utbredelse. Nytt materiell skaper også nye utfoldelsesmuligheter som gir nye former for opplevelser. Selv om det alltid har vært moro å kjøre på ski i fjellet er det liten tvil om at om at høge støvler sammen med korte, brede ski med stor innsving gir en kvalitativt bedre følelse av skiglede og mestring enn det du fikk med det gamle utstyret.

Til dette hører også en utbygging av infrastrukturen. Å kjøre på ski og snøbrett i fjellet er fullt mulig, men aktiviteten blir atskillig lettere tilgjengelig med et alpinanlegg i nærheten. Flere alpinanlegg vil dermed føre til at flere kjøper denne type utstyr samtidig som alpinanleggene er god butikk i seg selv.

Tilgangen til nye og attraktive opplevelser som utviklingen av nytt materiell gir kan fungere som en forklaring i seg selv. En skal imidlertid heller ikke se bort fra at ungdommens bevegelse fra det tradisjonelle friluftslivet over mot disse nye aktivitetene også har en kulturell dimensjon.

I henhold til teoriene om en ny fase i moderniteten vil prosesser som individualisering og kulturell frisetting medføre at ungdommen i større grad enn tidligere kan velge aktiviteter uavhengig av sosial og kulturell tilhørighet (Ziehe 1989, Giddens 1994, Beck et al 1994, Baumann 2000). Ungdommene må i stedet selv skape sin egen identitet og valg av fritidsaktivitet blir av mange sett på som en stadig viktigere arena for iscenesettelse av denne identiteten (ibid). Dermed kan deltakelse i en av de nye aktivitetene forstås som et ønske om å framstå som et tidsriktig menneske, hvor utøvelse av en statusaktivitet som frikjøring er et signal til omgivelsene om hvem du er (Bischoff & Odden 2002).

Disse teoriene bidrar med en viktig forståelse av at dagens norske ungdom kulturelt sett står fritt til å velge å delta i den formene for friluftsliv som de ønsker, og at valg av nyere aktiviteter også er et uttrykk for hva dagen ungdom ønsker å bli identifisert med. Sammen med forståelsen av at de nye aktivitetene også representerer opplevelser som er attraktive både kroppslig og mentalt, er vi etter mitt syn godt på veg til å forklare hvorfor disse aktivitetene er såpass populære blant dagens unge.

Teoriene om den nye moderniteten har imidlertid en alvorlig mangel når det gjelder å forklare sentrale trekk ved utviklingen av aktivitetsmønsteret. Disse teoriene forfekter et syn hvor individualiseringen er forholdsvis absolutt (Krange 2004, Krange & Øya 2005). Dette innebærer at sosial og kulturell bakgrunn avvises som gyldige forklaringer på ungdommenes adferd i dagens seinmoderne samfunn. Nå er det å være ung som er den altoverskyggende egenskapen som gir føringer for valg av for eksempel fritidsaktivitet. Imidlertid viser det seg at en slik tilnærming trolig er vanskelig forenelig med enkelte utviklingstrekk i det norske friluftslivet.

Som nevnt tidligere har den sosiale differensieringen av det norske friluftslivet vært avtakene gjennom hele 1900 tallet og er nå nærmest borte i en del vanlige aktiviteter. Isolert sett kan denne utviklingen ses på som en bekreftelse på modernitetsteoriens påstand om at tradisjonelle sosiale variabler mister sin betydning. Det er derfor både påfallende og paradoksalt at de sosiale forskjellene skal nettopp skulle gjenoppstå i mange av de nye aktivitetene.

Noe av forklaringen ligger trolig i rent økonomiske forhold. Utstyrskrevene aktiviteter som frikjøring og fjellklatring krever store investeringer og dette kan virke begrensende for enkelte befolkningsgrupper.

En annen og trolig viktigere årsak er at disse aktivitetene i stor grad tar utgangspunkt i ski og fjellsport aktiviteter hvor de sosiale skillene tradisjonelt har vært klare. Så når disse aktivitetene videreutvikles til frikjøring er det ikke unaturlig at utviklingen i første rekke ledes av de gruppene som tradisjonelt har den sterkeste forankringen. I dette tilfellet er det unge høgt utdannede menn som er bosatt i de store byene.

Denne utviklingen leder lett tankene i retning av en forklaring basert på distinksjons mekanismer (Bourdieu 1984). Når det i første rekke er unge urbane mennesker med høyere utdanning og mye friluftslivserfaring som trekker sin skikjøring ut i fjellsidene og gir seg frikjøringen i vold. Kan dette i lys av distinksjonsbegrepet forstås som et forsøk fra elitens side på å gjenopprette et skille fra den gemene hop som holder til i alpinanleggene. At dette kan være en relevant framstilling blir understøttet av analysene som påviser at telemarksbølgen på 1980 tallet også kan forstås som et forsøk fra elitens side på å skape avstand til den vanlige bruken av alpinanleggene (Bergsgard 1993, Sisjord 1997).

Lavere deltakelse i friluftsliv – hva så?

At oppslutningen om friluftsliv nå begynner å synke blant norsk ungdom, kan minne litt om historien i romanen ”Beretningen om et varslet mord”. Alle vet godt hva som kommer til å skje, men ingen gjør noe med det.

Allerede de første offentlige utredninger om friluftsliv tidlig på 1970⁹ tallet forutsier denne utvikling, og resonnementet ble fulgt opp i den første stortingsmeldingen om friluftsliv¹⁰. En fryktet at moderniseringen av samfunnet og oppløsningen av det tradisjonelle familiemønsteret ville gå ut over rekrutteringen til friluftslivet. Dette var faktisk en av de

⁹ Finansdepartementet (1973). Spesialanalyse Friluftsliv.

¹⁰ Miljøverndepartementet (1986/87). Stortingsmelding nr 40. Om friluftsliv.

viktigste årsakene til det offentlige engasjement i friluftslivet, som helt fra starten har bygd mye av sin legitimitet på å hindre nettopp en slik utvikling. Målsettingen har hele veien vært å sikre at friluftslivet skal ha en stabil og høy oppslutning i den norske befolkningen. Både for å bevare og videreutvikle en viktig tradisjon og for å sikre befolkningens helse og miljøengasjement. Noe som seinest har kommet til uttrykk i den siste Stortingsmeldingen om friluftsliv (Miljøverndepartementet (2001)).

Offentlige stortingsmeldinger og handlingsplaner har da også vært fulle av lovord om friluftslivets betydning og advarsler mot konsekvensene ved et redusert aktivitetsnivå. Nå har det vært lagt ned liten forskningsinnsats på å dokumentere friluftslivets positive potensial, og følgelig vet man også lite om de negative konsekvensene ved at folk driver mindre friluftsliv. Det kan likevel godt tenkes at forvaltningens skremmebilder ikke er langt fra sannheten.

Det er liten tvil om at mindre friluftsliv vil gi mindre fysisk aktivitet i befolkningen. Dette henger sammen med at de tre klart største kildene til fysisk aktivitet i befolkningen var friluftslivsaktivitetene fotturer, sykkelture og skiturer (Vaage 2004). I en tid da det stadig rapporteres om nordmenns økende kroppsvekt og synkende aktivitetsnivå, er ikke mindre friluftsliv den medisinen vi trenger¹¹. Det er også mye som tyder på friluftsliv har en positiv innvirkning vår mentale helse uten at jeg skal gå nærmere inn på det her¹².

Det forventes også at lågere friluftslivsdeltakelse vil ha negativ innvirkning både på folks holdninger til miljøvern og deres evne til å ferdes i naturen og dermed forholde seg til f.eks allemannsrettens plikter. Gode eksempler på dette kan hentes fra forsvaret¹³ og redningstjenesten¹⁴ som til daglig møter konsekvensene av nordmenns synkende fortrolighet med å ferdes ute i naturen.

Ellers er det selvsagt bedre at ungdom bruker alpinanlegg og skateramper og dermed er fysisk aktive – enn at de ikke gjør det. Det er likevel viktig å minne om at de gjennom disse aktivitetene ikke får den naturkontakten som er så sentralt ved friluftslivet.

Mulige tiltak

Hva kan så gjøres for å bremse eller kanskje snu den negative utviklingen?

---

¹¹ Om utviklingen i Nordmenns vektutvikling og sammenhengen mellom friluftsliv og fysisk helse se blant annet ulike artikler i Tidsskrift for Den Norske Lægeforening nr. ....

¹² Sammenhengen mellom friluftsliv og mental helse blir blant annet diskutert av Norling (2001) og Martinsen et al (2004). Samtidig påpeker også Tordsson (2003) at nordmenn benytter naturen som et rom for bearbeiding av vanskelige spørsmål i livet.

¹³ Når det gjelder forsvaret melder Aftenposten 07.06.01 at forsvaret ikke lengre har mange nok vernepliktige som makter å gjennomføre den krevende tjenesten som grensevakt i Sør Varanger. Sjefen for Garnisonen i Sør Varanger Oberstløytnant Einar Johnsen sier blant annet at andelen vernepliktige som er vandt til å ferdes i skog og mark har gått kraftig ned de siste årene.

Denne utviklingen bekreftes også av Major Jo Gunnar Ellevold ved Natos kompetansesenter for vinterkrig. I et innlegg på konferansen Snøskred og friluftsliv på Stryn 10-13.11.2005 sier han at "I løpet av de siste 20-30 årene har norsk ungdom endret seg. Færre og færre av dem har et nært forhold til friluftsliv, og spesielt til friluftsliv under vinterforhold. Slike forhold som nordmenn for noen ti-år siden tok som en selvfølge, skaper i dag et spørsmål om å overleve. Det er blitt fjernt og unaturlig for oss å klare oss under enkle kår i naturen."

¹⁴ I Friluftslivsmagasinet UTE Nr.1 2005 refereres det til statistikk fra Hovedredningssentralen som viser at antallet redningsaksjoner har økt sterkt de tre siste årene. Det refereres også til Kaptein Fritz-Ivan Gulbrandsen som sier at: "Vi redder langt oftere korpulente innesittere enn erfarne friluftsfolk og ekstremsportutøvere". Mye av det samme kommer fram i Aftenposten 16.01.06. Ved Hovedredningssentralene i Sør Norge og Nord Norge var det registrert 3710 og 3423 hendelser i 2005. Dette var en økning på henholdsvis 7.4% og 21% i forhold til 2004. Samlet sett har antallet registrerte hendelser økt med hele 55% de siste fem årene. Økningen har blant annet sammenheng med folks fritidsaktivitet sier Redningsinspektør Terje Langås ved Hovedredningssentralen for Sør Norge.

Jeg skal i det følgende prøve å peke på noen tiltak som kan bidra til å styrke sosialiseringen til tradisjonelt friluftsliv. Forslagene er i stor grad hentet fra Børge Dahle (2000) som gjennom mange år blant annet har arbeidet med spørsmål knyttet til sosialisering til friluftsliv. Dahle (ibid) opererer med et skille mellom primære sosialiseringsarenaer som i denne sammenheng er utøvelse av friluftsliv i en familiesammenheng, og arenaer som støtter opp om en sosialiseringsprosess til friluftsliv som omfatter aktiviteter i barnehage, skole og ulike organisasjoner.

Siden familien er den viktigste arenaen for sosialisering til friluftsliv er det også her eventuelle stimulerings tiltak først og fremst bør settes inn.

Slike tiltak kan for eksempel være:

- Organiserte fellesturer for barnefamilier etter mal fra DNT's "Barnas Turlag.
- Kurs for småbarnsforeldre i enkle turferdigheter
- Etablering av lokale utstyrssentraler hvor skoler, organisasjoner og privatpersoner kan låne utstyr som lavvoer, telt, kokeapparater, kanoer m.m.
- Sikring av turområder nær der folk bor

For min egen del vil jeg gjerne tilføye at en form for kopling til skoleverket vil være viktig dersom tilbudet om de ulike aktivitetene skal nå ut til alle.

Formålet med disse tiltakene vil være å få i gang folk som ellers ikke har så lett for å komme på tur. Et tilbud om turfølge eller en enkel grunnopplæring kan være alt som skal til. Tiltakene er enkle, men må ha et stort omfang dersom de skal være effektive. Ideelt sett bør det faktisk være et slikt tilbud i hver skolekrets slik at mulighetene finnes der hvor folk bor. Denne nærheten til folks bosted vil også være svært viktig for å ivareta den sosiale dimensjonen ved friluftslivet.

Noen steder vil det være naturlig at ulike frivillige organisasjoner står for den praktiske gjennomføringen. De må da kunne motta økonomisk støtte fra det offentlige for sin innsats. Andre steder kan dette være en kommunal oppgave. Det har tidligere vært forsøksordninger med offentlig ansatte naturveiledere i kommunene og dette kan med fordel tas opp igjen. En slik stilling vil både kunne gjennomføre praktiske opplegg, samordne ulike organisasjoners arbeid og styre en utlånsentral for utstyr.

Dette vil koste penger. For eksempel vil 500 naturveiledere enten ansatt i kommuner, bydeler eller frivillige organisasjoner anslagsvis koste 200 millioner i året. Oppbygging av kommunale utstyrssentraler vil komme på om lag 150 millioner dersom hver kommune får tildelt 100.000 kroner årlig i fem år.

I forhold til hva det offentlige bruker på friluftsliv i dag er disse summene astronomiske. Samtidig er det noe slikt som må til dersom sosialiseringen skal styrkes. I tillegg vil det være behov for at eksisterende arbeide innen skoleverk og frivillige organisasjoner styrkes.

Det eksisterer ingen tradisjon i Norge for å bruke penger på friluftsliv (Skaset 2004). Norsk friluftsliv har fram til nå vært selvrekutterende og det har dermed kostet lite å oppfylle målende om en høg og stabil friluftslivsdeltakelse.

Nå som dette har endret seg får vi virkelig se om Stortinget mener alvor med sine målsettinger. Slik jeg ser det er det heller ingen grunn til å vente med å sette inn tiltak, og regjeringen må umiddelbart fremme forslag om en vesentlig økning i den økonomiske støtten til friluftslivet. Som en start bør for eksempel FRIFO bli tildelt ressurser slik at de kan starte

planleggingen med å legge til rette for en massiv kampanje for å sikre rekrutteringen til Norsk friluftsliv. Her kan det legges til at det i Sverige nå foregår en revitalisering av det offentliges satsing på friluftsliv (Fredman 2005).

Uansett om eller hvor mye det offentlige vil satse på friluftslivet i framtida vil det være behov for en viss nyorientering av norsk friluftslivspolitik og forvaltning. Fram til nå har det meste av satsingen vært konsentrert om sikring og forvaltning av områder. Dette arbeidet må holde fram og helst i mye større omfang enn i dag, men det er viktig å være klar over ikke mangel på steder å drive friluftsliv som er skyld i den nedgangen vi nå ser blant norsk ungdom.

Litteratur

- Aftenposten 16.01.2006. Reddet i siste sekund – rekordmange redningsaksjoner i 2005.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Polity Press, Cambridge.
- Bergsgard, N.A. (1993). *Krafttak og eleganse – en kulturanalyse av klasseforskjellar innen idrettsfeltet*. Hovudfagsavhandling i sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Bischoff, A. & Odden, A. (2002). Nye trender i norsk friluftsliv – utvanning eller forsterking av gamle mønster og idealer. Innlegg på FRIFO,s forskingskonferanse ”Frisk i friluft”, Øyer 19-20.11.02.
- Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. (1994). *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction*. Cambridge, Mass, Harvard University Press.
- Dahle, B. (2000). Friluftsliv. Livslang læring – opplevelsen – refleksjonen – erkjennelsen I Dahle, B. (red.). *Friluftsliv – i et nytt århundre. Friluftsliv i et internasjonalt perspektiv*. Rapport fra konferansen 19 og 20 januar. Norges Idrettshøgskole.
- Faye, A. & Herigstad, H.(1984). *Friluftsliv i Norge 1970-1982*. Statistisk Sentralbyrå rapport 12/84
- Finansdepartementet (1973). *Friluftsliv. Spesialanalyse 6*. Vedlegg til Langtidsprogrammet 1974-1977. Oslo.
- Fredman, P. (2005). Friluftsliv i Sverige. Innlegg på konferansen Forskning i friluft, Røros 1-2.12. FRIFO.
- Frislid, R. (1983). Fritid i friluft. I *Norges kulturhistorie Bind 7: 163-178*. Aschehoug. Oslo.
- Giddens, A. (1994). *Modernitetens konsekvenser*. Hans Reitzels Forlag
- Henderson, K. (1999). Gender inclusion as a recreation trend. In *Gartner & Lime (eds.) Trends in Outdoor recreation, Leisure and Tourism*. CAB International.
- Hougen, H. (2005). *Samordnet levekårsundersøkelse 2004 - tverrsnittsundersøkelsen: dokumentasjonsrapport*. Statistisk sentralbyrå. Oslo
- Iso-Ahola, S., Jackson, E. & Dunn, E. (1994). Starting, Ceasing and Replacing Leisure Activities Over the Life-Span. *Journal of Leisure Research* 26: 227-249.
- Kelly, J.R.(1977). Leisure Socialization: Replication and Extension. *Journal of Leisure Research, Vol 9, pp 121-132*.
- Krange, O. (2004). *Grenser for individualisering - ungdom mellom ny og gammel modernitet*. NOVA rapport nr.4
- Krange, O & Øya, T. (2005). *Den nye moderniteten – ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo. Cappelen akademisk forlag.
- Krange, O. & Strandbu, Å. (2004). Ungdom, idrett og friluftsliv. Skillelinjer i ungdomsbefolkningenes og endringer fra 1992 til 2002. NOVA Rapport 16/04.
- Lamprecht, M. & Stamm, H. (1996): Age gender patterns of sport involvement among the Swiss labor force. *Sociology of Sport Journal* 1996, nr. 13.

- Martinsen, E. W, Moser, T, Borge, L, Moe, T, Johannessen, B, Kaggestad, J. (2004). *Kropp og sinn : fysisk aktivitet og psykisk helse*. Bergen. Fagbokforlaget.
- Odden, A. (2004). Ungdom og friluftsliv – tradisjon og trender. Landskonferanse Friluftsliv. Tromsø 2-4 juni 2004. Direktoratet for naturforvaltning. Notat 2004-3.
- Scott, D. & F. K. Willits (1998) Adolescent and Adult Leisure Patterns: A Reassessment. *Journal of Leisure Research* 1998, 30, 3, 319-330.
- Sisjord, M.K (1997), Downhill and Telemark skiing as part of young people's lifestyle *Science and skiing*. London : E & FN Spon.
- Skaset, H. P. (2004): *Hvorfor er friluftslivet en taper i kampen om økonomiske ressurser?* Landskonferanse Friluftsliv. Tromsø 2-4 juni 2004. Direktoratet for naturforvaltning. Notat 2004-3.
- Stortingsmeldingen nr. 40 (1986-87). *Om friluftsliv*. Miljøverndepartementet. Oslo.
- Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001). *Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet*. Miljøverndepartementet. Oslo.
- Strømme, K. (2005). *Fra spikerstøvler til borebolter. Sikkerhetstenking i Norsk klatresport*. Hovedfagsoppgave i idrett/friluftsliv Høgskolen i Telemark. Institutt for idrett og friluftsliv.
- Sundvoll, A. & Teigum, H.M. 1998. *Samordnet levekårsundersøkelse 1997 – tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport*. Statistisk sentralbyrå Notater
- Telseth, F. (2005). *Dra på. Bidrag til en forståelse av frikjørerens og frikjøringsfenomenets meningsdimensjoner*. Hovedfagsoppgave i idrett/friluftsliv. Høgskolen i Telemark. Institutt for idrett og friluftsliv.
- Teigland, J.(2000). *Nordmenns friluftsliv og naturopplevelser*. Vestlandsforskning.VF-rapport7
- Thomsen, I (1980). *Prinsipper og metoder for Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser*. Samfunnsøkonomiske studier nr.33. Statistisk sentralbyrå. Oslo
- Tordsson, B. (2003). *Å svare på naturens åpne tiltale – en undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900 tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturelt fenomen*. Dr.scient.avhandling. Institutt for samfunnsfag, Norges Idrettshøgskole.
- Verdens Gang 13.01.1950. Når var de sist på Kikut?
- Vorkinn, M, Aas, Ø. & Kleiven, J. (1997). *Friluftslivsutøvelse blant den voksne befolkningen utviklingstrekk og status i 1996*. Østlandsforskning. ØF-rapport nr. 07.
- Vågane, L. 2002. *Samordnet levekårsundersøkelse 2001 – tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport*. Statistisk sentralbyrå Notater 2002/56.
- Vaage, O. F. (2002). *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000*. Statistiske analyser 52. Statistisk sentralbyrå. Oslo-Kongssvinger.
- Vaage, O. F. (2004). *Trening, mosjon og friluftsliv: Resultater fra Levekårsundersøkelsen 2001 og Tidsbruksundersøkelsen 2000*. Rapport 13, Statistisk sentralbyrå. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Ziehe, T. (1989). *Ambivalenser og mangfoldighet : en artikkelsamling om ungdom, skole, æstetik og kultur*. København: Politisk revy.
- Øya, T. & Strandbu, Å. (2004). *Ungdom og tradisjonell bruk av naturen*. Tidsskrift for ungdomsforskning. – 4, s. 33-53.